

Normativa i fonètica: una mirada actual¹

Rules and phonetics: an updated look

Josefina CARRERA-SABATÉ* i Imma CREUS**

* Universitat de Barcelona

** Universitat de Lleida

Data de recepció: 27 de maig de 2014

Data d'acceptació: 17 de juny de 2014

RESUM

L'article consta de dues parts ben diferenciades: en la primera s'analitza l'abast conceptual de la normativa fonètica, es descriuen els centres codificadors, els referents normatius i els criteris de codificació que s'han utilitzat per construir la normativa fonètica del català, així com les iniciatives que s'han desenvolupat per complementar i adaptar la norma fonètica a necessitats concretes dels usuaris de la llengua; també s'analitzen diversos estudis de sociofonètica amb la finalitat de descriure tendències generals en l'ús fonètic, social i dialectal del català, que han de ser a la base de qualsevol proposta normativa. En la segona part de l'article es presenten els resultats d'un estudi pilot sobre l'impacte de la normativa fonètica en cinquanta-quatre catalanoparlants provinents de Lleida, Barcelona i Girona, que s'han sotmès a una prova de producció i a una altra de valoració subjectiva de diversos fenòmens fonètics. Els resultats obtinguts han permès observar quatre comportaments diferenciats: 1) consciència i/o assimilació de les propostes normatives, 2) manca de consciència del que diu la norma o rebuig implícit de la normativa, 3) dubtes al voltant de la normativa i 4) autovaloracions de la normativa. L'estudi pilot permet corroborar la idea que la normativa de la llengua catalana ha d'apostar per integrar la variació fonètica i dialectal de la llengua.

PARAULES CLAU: normativa fonètica, fonètica catalana, ortoèpia, ortologia, codificació, variació fonètica.

ABSTRACT

This article is comprised of two distinct parts. The first one analyzes the conceptual scope of the phonetic rules. It describes the codifying centres, the normative referents, and the

CORRESPONDÈNCIA: Josefina Carrera-Sabaté. Universitat de Barcelona. Departament de Filologia Catalana. Gran Via de les Corts Catalanes, 585. 08007 Barcelona. A/e: jcarrera@ub.edu. Tel.: 934 035 620.

1. Aquest treball és una versió revisada de la presentació que sota el mateix títol es va fer en el marc de la I Jornada d'Estudi de la Implantació de la Normativa (Universitat Pompeu Fabra, 6 de juny de 2013), organitzada pel grup Avalnorm. Agraïm els comentaris que els seus membres ens han fet arribar a partir de la lectura d'una primera versió d'aquest text. En qualsevol cas, el resultat final és responsabilitat exclusiva de les autores (Josefina Carrera-Sabaté, Grup d'Estudi de la Variació de la Universitat de Barcelona, i Imma Creus, Grup de Recerca en Fonètica de la Universitat de Lleida). La bibliografia citada en el text ha quedat recollida en un document a part, juntament amb la dels altres treballs de la secció monogràfica.

codification criteria that have been used to construct the phonetic rules of Catalan. It also describes the initiatives that have been carried out to complement and adapt the phonetic rules to the concrete needs of the language users, and it analyzes different sociophonetic studies with the aim of describing general trends in the phonetic, social, and dialectal use of Catalan, which have to be at the basis of any normative proposal. The second part of the article presents the results of a pilot study on the impact of the phonetic rules on 54 Catalan speakers from Lleida, Barcelona and Girona, who have undergone a production test and a test on subjective evaluation of different phonetic phenomena. The results obtained have allowed for the observation of four differentiated behaviours: 1) awareness and/or assimilation of the normative proposals, 2) lack of awareness of what the rules say or implicit rejection of the rules, 3) questions concerning the rules, and 4) self-assessments of the rules. The pilot study corroborates the idea that the Catalan language rules have to aim at integrating phonetic and dialectal variation in the language into them.

KEYWORDS: phonetic rules, Catalan phonetics, orthoepy, orthology, codification, phonetic variation.

1. NORMATIVA I FONÈTICA: ABAST CONCEPTUAL

El títol amb què presentem aquest treball, *Normativa i fonètica: una mirada actual*, ens obliga d'entrada, per una banda, a fixar els matisos conceptuals dels dos termes que en constitueixen el referent principal, *normativa* i *fonètica*, i, per l'altra, a establir uns límits cronològics delimitin justament l'horitzó de la nostra *mirada*. En qualsevol cas, el nostre objectiu no és altre que contribuir a dibuixar l'escenari a partir del qual pren sentit l'anàlisi de la implantació de la normativa, en el nostre cas en relació amb el component fonètic de la llengua catalana.

El *Diccionari de la llengua catalana* (DIEC2) defineix *normativa* com el «conjunt de normes lingüístiques explícites provinents d'una autoritat reconeguda i aplicables a una llengua». Tot i l'aparent claredat d'aquesta definició, en realitat el terme *norma* té un caràcter polièdric que en certa mesura condiona la interpretació del mateix concepte (Pradilla, 2001: 85). En l'àmbit fonètic específicament, a més, s'hi afegeix la distinció —no sempre prou clara— que caldria establir entre els conceptes d'*ortoèpia* i *ortologia*. Malgrat la remissió interna que trobem al DIEC2 d'aquestes dues entrades, la qual cosa òbviament no contribueix a dilucidar-ne l'abast semàntic, diversos autors (Pradilla, 2001: 86; Julià-Muné, 2005: 352 i 2012: 281) n'han establert els matisos: l'*ortoèpia* fa referència a les normes de la pronunciació correcta d'una llengua, mentre que el terme *ortologia* caldria relacionar-lo amb la vehiculació d'aquestes en tot procés d'estandardització. En aquest sentit, la gramàtica normativa aplicada a la fonètica, és a dir la codificació de la pronúncia d'elements segmentals i suprasegmentals, i el que anomenem *estàndard oral* són dos aspectes distints, però complementaris i necessaris, que regulen la pronunciació correcta i adequada en situacions d'actuació formal.

Aquestes dues cares d'una mateixa moneda alhora obren un debat que té a veure amb la relació que s'estableix entre codificació i ús o, si es vol, entre prescripció i

descripció. Dit en altres termes: la norma s'ha de basar en l'ús o són els usos els que haurien de determinar les directrius normatives del component oral d'una llengua? Sigui quina sigui la resposta, el cert és que la tasca de selecció, i generalment de reducció, inherent a la codificació lingüística acostuma a tenir unes implicacions, no sempre fàcils de resoldre. La «tensió» entre ús i norma creiem que sura de forma implícita en la introducció general amb què l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) encapçala la versió electrònica de l'esborrany de la *Gramàtica de la llengua catalana*:

L'afirmació del caràcter descriptiu d'aquesta gramàtica, però, cal matisar-la. La gramàtica descriu, certament, i pretén descriure el diasistema de la llengua catalana —això és, no una sola de les seves varietats sinó diverses d'acord amb un ordre de correspondències i relacions formals que en manifesten el sistema comú que hi és subjacent [...]— i, doncs, parteix de la llengua oral —la qual cosa es fa palesa en obrir-se amb una part dedicada a l'estructura sonora de la llengua—; però alhora, en la mesura que és una gramàtica normativa, en construeix una imatge ideal i relativament estàtica, sovint més ben reflectida en la llengua escrita que en la conversa ordinària. (Institut d'Estudis Catalans, 2002: 16-17)

El fragment reproduït, a banda de posar de manifest les dificultats de convergència entre descripció i prescripció, introdueix un dels altres conceptes fonamentals en la nostra anàlisi: el de *fonètica*. Des del punt de vista gramatical, i en un sentit ampli, la fonètica és l'estudi dels sons d'una llengua, però és en la manifestació sonora de la llengua que pren cos el que anomenem *parla*, que constitueix la forma d'expressar-se oralment de qualsevol individu. És en aquest darrer sentit que ara ens interessa acostar-nos a la fonètica.

Quant als límits cronològics de la nostra *mirada*, cal advertir que ens fixem sobretot en les aportacions produïdes en els darrers vint-i-cinc anys que, segons el nostre parer, esdevenen els referents imprescindibles per tal d'analitzar les disposicions normatives actuals relatives a la fonètica. Tanmateix, com veurem tot seguit, ens fixem no només en les directrius codificadores oficials, sinó que tenim en compte també aquelles iniciatives, projectes, treballs o propostes que s'han generat des d'àmbits diferents —tant des del punt de vista institucional com geogràfic— i que han contribuït, per un costat, a establir una base descriptiva més completa dels comportaments orals dels parlants de la nostra llengua i, per un altre, a qüestionar, ampliar o modificar alguns aspectes ortoèpics establerts per l'autoritat. Per contra, hem optat per no fer un tractament diacrònic del tema que ens ocupa, atès que aquesta anàlisi depassaria els nostres objectius.²

2. Això significa, per exemple, obviar les aportacions fabrianes en aquest camp. Hom ha reconegut que Fabra no arribà a configurar mai un corpus ortoèpic en sentit estricte, sinó que més aviat aportà orientacions i observacions sobre pronúncia a l'hora d'establir la codificació ortogràfica, que era el seu objectiu prioritari. Amb tot, en algunes de les seves obres gramaticals així com a les *Converses filològiques* és possible recollir algunes indicacions fonètiques de tipus prescriptiu.

1.1. Centres codificadors, referents normatius i criteris de codificació

L'Institut d'Estudis Catalans, i concretament la seva Secció Filològica, és qui té —entre d'altres— la funció d'establir la normativa lingüística i fer seguiment del procés d'aplicació d'aquesta en les terres de llengua i cultura catalanes. La gestió, tanmateix, de la tasca codificadora de l'IEC en altres parts del territori d'administració no catalana ha de conviure amb les que exerceixen l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL) al País Valencià i el Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la Universitat de les Illes Balears (UIB) a les Illes Balears. En el cas de l'AVL es tracta d'una institució creada per la Generalitat Valenciana que té per objecte determinar, analitzar i completar la normativa lingüística del valencià, en la mesura que, segons reconeixen obertament,³ el procés de normativització ja va cristal·litzar amb les *Normes* de Castelló i, a més a més, des dels anys cinquanta l'àmbit universitari ha anat també consolidant i ampliant la normativització del valencià amb la publicació de nombrosos estudis lingüístics. Per la seva banda, en el territori balear, la Universitat de les Illes Balears actua com a institució consultiva en matèria lingüística del Govern balear.

Pel que fa a la tasca codificadora de l'Institut d'Estudis Catalans en l'àmbit fonètic podem considerar que s'inicia pròpiament l'any 1990 amb la publicació de la *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, I. Fonètica* —PEOF, d'ara endavant—, de la qual s'ha publicat fins a una tercera edició (1998) —amb diverses reimpressions fins al 2009— que, en qualsevol cas, no ha aportat canvis significatius respecte de la primera. Actualment, ens consta que des de la Comissió del Català Estàndard de l'IEC es treballa en una nova versió de la PEOF. Des de fa uns anys també es pot consultar en versió electrònica un esborrany provisional de la *Gramàtica de la llengua catalana* de l'IEC que es presenta com «l'actualització de la gramàtica normativa oficial de l'IEC —la qual, sota l'autoria de Pompeu Fabra, fou publicada per primera vegada en 1918 i per setena vegada i darrera en 1933».⁴ Aquesta *Gramàtica* dedica el primer capítol a la fonètica i la fonologia. Segons s'explicita en l'apartat introductori «aquesta part i ofereix una presentació sobretot descriptiva d'aquestes categories [segmentals i suprasegmentals], complementada per les indicacions prescriptives pertinents».⁵

Si comparem el contingut de la PEOF i la *Gramàtica*, veurem que, en general, les indicacions prescriptives coincideixen tot i que es detecta alguna diferència; potser la principal és que alguns trets que en la PEOF es consideren «no recomanables» en la *Gramàtica* es concreta que «no són recomanables en registres formals». Ens referim a fenòmens com: canvis vocàlics (*e* > *i* per contacte amb consonant palatal i *o* > *u* en mots que tenen una *i* en la síl·laba posterior), caiguda de *a/e* pretòniques per contacte amb *r*, casos d'assimilació d'oclusives i ròtic + lateral (parlars balears), o dissimilacions de sibilants (parlars balears).

3. Informació que es pot trobar en l'apartat de presentació del seu web: <http://www.avl.gva.es/AVL/presentacio.html>.

4. Vegeu la «Introducció general» (Institut d'Estudis Catalans, 2002: 15).

5. Vegeu «Part I. Fonètica i fonologia» (Institut d'Estudis Catalans, 2002: 39).

Per la seva banda, l'Acadèmia Valenciana de la Llengua l'any 2006 publica *L'estàndard oral valencià* (EOV), el *Diccionari ortogràfic i de pronunciació del valencià* (DOPV) i la *Gramàtica normativa valenciana* (GNV) (vegeu el capítol «Ortologia», p. 20-33) i el 2014, el *Diccionari normatiu valencià* (DNV), que constitueixen el canemàs de la normativa oral establerta per l'AVL.⁶ No pretenem fer una anàlisi aprofundida d'aquests materials però si es contrasta, posem per cas, la PEOF de l'IEC amb l'EOV de l'AVL s'obtenen algunes dades interessants. Mas, que ha publicat recentment (2012) els resultats d'un exercici d'aquest tipus, conclou que l'anàlisi de trets que no presenten discrepàncies en les formulacions d'ambdues propostes es podria situar entre un 75-80 % (incloent-hi algunes diferències dubtoses). El percentatge restant es repartiria en proporcions bastant equitatives entre el que ell anomena diferències «fortes» (pronúncies que una institució recomana i l'altra condemna) i «febles» (tretos que una de les institucions considera admissibles/acceptables i l'altra etiqueta com a propis). Pel que fa a les fortes, segons Mas, unes es podrien considerar «lleus» en la mesura que són atribuïbles a una major permissibilitat per part de l'EOV del relaxament articulatori a l'hora de considerar certs fenòmens fonètics, mentre que les anomenades «greus» sumen —en un parell de casos— a aquesta raó articulatòria una aposta major per la genuïtat valenciana per part de l'EOV. Com a exemples de diferències fortes Mas es refereix a: la pronunciació com a *e* o *i* de la vocal pretònica de les paraules acabades en *-aixement/-eixement* (*naixement/naiximent*); l'emmudiment de la primera *g* del grup *gg* (*suggerir*); l'emmudiment de l'oclusiva dels grups *ads-*, *abs-*, *obs-* seguits de consonant; la supressió de l'oclusiu inicial del grup *ps-*; la pronunciació d'una sola *l* per *ll*, entre d'altres. En canvi, Mas cataloga com a diferències febles fenòmens com ara: la pronunciació com a [a] de *e* pretònica dels grups *en-*, *em-*, *es-* o d'alguns mots en posició medial; pronunciació unisil·làbica de *i* seguida d'una altra vocal, i pronunciació de la *t* ortogràfica en mots com *setmana* i *cotna*.

Val a dir que més enllà de casos particulars, no podem obviar que en les dues propostes analitzades hi ha plantejaments distints que tenen a veure amb els criteris de codificació vehiculats. D'una banda, l'IEC concep la codificació de la llengua pròpiament com una normativa *composicional* basada en solucions *polimòrfiques*, és a dir, «una varietat de la llengua que contingui suficients elements comuns al diàlisi-tema perquè pugui assolir el valor referencial i alhora que sigui una varietat no pas monolíticament unitarista sinó més aviat múltiple, això és, que disposi d'opcions alternatives en funció de les grans varietats territorials» (Institut d'Estudis Catalans, 1990: 9). D'altra banda, el model de codificació de l'AVL, pensat exclusivament per al valencià, ha estat qualificat per Pradilla (2011) com un model *autonomista*.⁷

6. Aquests materials coexisteixen amb una altra proposta de l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, la *Guia d'usos lingüístics 1. Aspectes gramaticals* (2002), que citem en l'apartat següent.

7. Es tracta d'una denominació manllevada del conflicte normatiu gallec, que correspon als partidaris del model aïllacionista. Segons Pradilla (2011: 123) «una de les qüestions més preocupants del model autonomista la constitueix la confusió que genera el reajustament estilístic que promou. Amb l'accés a la primera línia de la formalitat de formes catalogades anteriorment com a col·loquials i l'obertura a l'acceptació d'interferència lingüística, els agents culturals que havien protagonitzat la lluita per la dignifi-

Pel que fa a la Universitat de les Illes Balears (Departament de Filologia Catalana i Lingüística General), el fet que compleixi més aviat una funció d'òrgan consultiu i d'assessorament tecnicolingüístic fa que no puguem atribuir-li disposicions normatives en sentit estricte, sinó més aviat intervencions en diferents tipus de materials que comentarem tot seguit.

1.2. *L'altra cara de la normativa fonètica*

L'Institut d'Estudis Catalans, en el «Pòrtic» de la publicació de la seva PEOF, es refereix específicament al paper que, en el procés d'establiment d'un model referencial per a la llengua oral, prenen institucions universitàries, mitjans de comunicació, editorials i altres professionals de la llengua. Des de mitjan anys vuitanta, que és quan es comença a veure la necessitat de disposar d'una normativa per a la llengua oral, la feina feta des d'aquests àmbits ha estat determinant i reconeguda per l'IEC. En termes generals, i amb la perspectiva del temps, podríem dir que la tendència ha estat adoptar la normativa oficial i ampliar-la i/o complementar-la —adaptar-la— en aquells aspectes que resultaven insuficients, ja sigui per unes necessitats concretes vinculades a la modalitat oral de la llengua o bé per aspectes de variació dialectal no prou definits. És en aquest sentit que ens referim a *l'altra cara* de la normativa fonètica.

L'existència d'uns mitjans de comunicació orals en català de forma regulada i normalitzada ha estat un element clau que ha contribuït a difondre un model formal d'expressió oral, i igualment importants són els materials que orienten sobre els trets lingüístics d'aquest model. Actualment la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuais (CCMA), que inclou els diferents canals de la Televisió de Catalunya i les emissores de Catalunya Ràdio, en el seu *Manual d'ús*⁸ reconeix que per al català es basen «en la normativa lingüística vigent, representada pels documents sancionats per la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans i també per les propostes del TERMCAT i per altres obres i fonts considerades de referència».⁹ L'any 1997, en un estudi del grup Llengua i Mèdia de la Universitat Autònoma de Barcelona sobre la llengua de TV3 —aquesta anàlisi es va ampliar posteriorment amb un informe de l'any 2003 elaborat a petició del Consell de l'Audiovisual de Catalunya— conclouen que «la llengua de TV3 és una llengua volgudament respectuosa de la

cació de la llengua (els sectors universitaris, el món de l'ensenyament i l'àmbit editorial) han vist impugnat el seu capteniment lingüístic».

8. El *Manual d'ús* forma part del *Llibre d'estil de la CCMA*, aprovat el 28 de juliol de 2010, que es compon a més de la *Guia editorial* i del portal lingüístic corporatiu ÉsAdir (Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuais, 2006), iniciat el 2003 i presentat públicament el febrer del 2006. Aquests materials constitueixen l'actualització de textos anteriors: *El català a TV3. Llibre d'estil* (Televisió de Catalunya, 1995 i 1998), *Criteris lingüístics sobre traducció i doblatge* (Televisió de Catalunya, 1997), *Orientacions lingüístiques* de Catalunya Ràdio (2001) i *Llibre d'estil* de la CCRTV Interactiva (2005).

9. Disponible des del portal de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuais: <http://www.ccma.cat/llibredestil/manual-dus/llengua-correcta>.

normativa lingüística vigent» (Bassols, Rico i Torrent, ed., 1997: 145), això sí, amb poca polifonia lingüística i certa rigidesa estilística, tant en registres formals com informals. Tanmateix, en l'anàlisi detallada per programes apuntaven que el component fonètic es ressentia d'alguns errors i vacil·lacions fonètics en la majoria de la programació (informatius, magazins, retransmissions esportives, sèries, etc.). Sigui atribuïble això a la descurança dels professionals o a una mala assimilació de la normativa fonètica, el fet és que a l'entorn de la fonètica i dels mitjans de comunicació orals s'han anat elaborant materials diversos les característiques dels quals tenen repercussió directa en el model de pronunciació que proposen. Vegem-ne alguns exemples.

El 2009 es va publicar la *Guia fonètica per a les televisions locals* (Paloma *et al.*, 2009), com a proposta de models de pronunciació per a l'elocució formal de les televisions locals dels territoris de parla catalana. Tot i que parteixen de la PEOF de l'IEC, l'establiment de dotze varietats distintes va motivar que en l'obra s'estableixin dues pautes de pronunciació: PGR (pauta general de pronunciació: casos generals de tota la comunitat lingüística catalana) i PLP (pauta local de pronunciació: casos específics i locals) i que es parli d'un ARE (àmbit restringit d'emissió) i d'un AGE (àmbit general d'emissió). El resultat, en definitiva, és una adaptació i una ampliació de la proposta de l'IEC. Val a dir, però, que de vegades les necessitats comunicatives d'un àmbit territorial restringit i d'un mitjà de comunicació oral petit poden implicar també l'adaptació terminològica. Això és el que aparentment s'esdevé en el *Llibre d'estil de COMRàdio* (Ortega i Brunat, coord., 2008) per a la xarxa d'emissores locals, on es parla literalment d'un «estàndard local» (Ortega i Brunat, coord., 2008: 9), tot i que malauradament no es defineix l'abast d'aquesta adjectivació i, consegüentment, els criteris de selecció o omissió de formes que s'hi associen.

La gestió de la normativa lingüística des d'institucions diferents (IEC, AVL, UIB) també es veu reflectida en la publicació d'alguns dels manuals adreçats als mitjans de comunicació oral.¹⁰ Aquest és el cas del *Llibre d'estil per als mitjans audiovisuals en valencià* (2011) publicat per l'AVL, que basa les seves propostes en la GNV i el DOPV, especialment en l'apartat dedicat a l'estàndard oral valencià. En l'àmbit balear, el 2005 el Consell de Mallorca i la Universitat de les Illes Balears (el Departament de Filologia Catalana i Lingüística General en va fer la revisió i donar l'aprovació) van editar el *Llibre d'estil per als mitjans de comunicació orals i escrits* (Picó i Ramon, 2009). En la part introductòria en què es parla del model, es deixa clar que «per redactar aquest manual ens hem basat, sobretot, en la proposta de l'estàndard de l'Institut d'Estudis Catalans aplicada a les Illes Balears» (Picó i Ramon, 2009). La mateixa línia d'actuació es percep a *Tot dret. Llibre d'estil per a la ràdio i la televisió de les Illes Balears* (Universitat

10. Les obres que esmentem tot seguit les hem inclòs en l'apartat de «L'altra cara de la normativa fonètica» perquè, en el cas del valencià, no formen part de la nòmina del que l'AVL considera explícitament «documents normatius» (vegeu el web de la institució: <http://www.avl.gva.es/va/documents-normatius>); en el cas del balear, cal tenir present que, com ja hem dit, la UIB actua com a òrgan consultiu i assessor i no estrictament com a «acadèmia».

de les Illes Balears, [s. a.]), fruit de la col·laboració entre l'Ens Públic de Radiotelevisió de les Illes Balears (IB3) i la Universitat de les Illes Balears.

De vegades, però, els materials o projectes al voltant de la normativa fonètica s'adrecen a destinataris més plurals o bé a àmbits en què el seguiment que es fa d'aquestes propostes és força difícil d'avaluar. En el primer cas, pensem en el ja clàssic *Manual de pronunciació* de Castellanos (2004), del qual recentment (2012) s'ha publicat una nova versió. L'obra, adreçada a professionals de la comunicació oral, és un bon mitjà de difusió dels criteris d'elocució recomanats per l'IEC, alhora que l'autor els complementa amb noves aportacions i propostes d'exercicis. Amb el mateix propòsit —ara sense la part pràctica— cal esmentar la *Proposta de modificació del fascicle de fonètica del document de l'IEC «Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana»* (2011)¹¹ del mateix autor. Objectius similars es poden adduir en relació amb *El català nord-occidental. Descripció i orientacions ortoèpiques* de Julià-Muné, Romero i Creus (2004), encara que en aquest cas només té en compte les principals subvarietats nord-occidentals (lleidatana, ribagorçanopallaresa i tortosina). L'obra parteix també de les propostes de l'IEC, apunta la necessitat de revisar-ne alguna d'acord amb els usos orals del territori i ampliar-ne d'altres que no han estat tingudes en compte per l'autoritat. Se suma, doncs, a altres referents bibliogràfics que ja s'havien fixat en l'àmbit nord-occidental, com ara la proposta d'Aragonés (1995), també seguint les directrius de l'IEC, tot i que, a més de la fonètica, s'ocupa d'altres nivells gramaticals.¹²

Pel que fa a la segona de les consideracions que apuntàvem, és a dir l'existència de materials o projectes pensats per a àmbits en els quals és més difícil fer el seguiment d'aplicació de propostes ortoèpiques, pensem sobretot en l'àmbit docent. Aquest és el cas de la *Guia d'usos lingüístics 1. Aspectes gramaticals*, publicada per l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana (2002), que, en allò que ens interessa (la fonètica), és força coincident amb les propostes de l'IEC,¹³ alhora que amplia especificitats de pronunciació del valencià que no es tenen en compte en aquestes darreres. Això també és el que trobem, però en aquest cas amb referència al balear, a *Proposta de model de llengua per a l'escola de les Illes Balears* d'Alomar i Melià (1999), amb el vistiplau formal de la Secció Filològica de l'IEC, i que complementa *La llengua catalana a Mallorca. Propostes per a l'ús públic* d'Alomar, Bibiloni, Corbera i Melià (1999). Les dues obres s'ocupen no només de la fonètica, sinó que inclouen recomanacions morfològiques, sintàctiques i lèxiques. En els tres casos esdevenen referents imprescindibles a l'hora de valorar les propostes d'estàndard oral relacionades amb les varietats valenciana i balear.

Finalment, per cloure aquesta aproximació sumària a l'altra cara de la normativa

11. Tot i que es tracta d'un document no editat, es pot consultar a: <http://latel.upf.edu/resolc/veu/num3/propostamodificaciofoneticaiec.pdf>.

12. En l'àmbit nord-occidental el precedent és l'obra de Beltran (1986), anterior a les propostes de l'IEC i que es basa sobretot en qüestions morfològiques.

13. En contrast amb l'atribució d'*autonomista* que Pradilla (2011) atorga a la proposta de l'AVL (vegeu la nota 7) en el cas de la *Guia* la qualifica d'*unitarista* (2011: 122).

fonètica, cal tenir presents projectes sorgits de l'àmbit universitari, que han aprofitat els recursos digitals per difondre de forma directa aquesta normativa. En posarem un parell d'exemples: *reSOLC-mitjansCAT* i el *Diccionari de dubtes del català oral* (DDCOR) (Paloma, Montserrat i Mas, 2011). L'objectiu de *reSOLC-mitjansCAT* (Yzaguirre, dir., 2008-2011), un projecte de recerca desenvolupat durant el període de 2008-2011,¹⁴ és oferir als professionals dels mitjans de comunicació audiovisuals un recurs en línia¹⁵ per resoldre consultes ortològiques sobre la pronúncia de lèxic comú, terminologia, noms propis, manlleus, etc., a partir de l'aplicació de la PEOF de l'IEC i segons diferents paràmetres de consulta (dialecte, àmbit, propietat, formalitat). Per la seva banda, el DDCOR és literalment «el diccionari digitalitzat, sonor, de l'estàndard oral de la llengua catalana». En aquest cas, el projecte parteix d'una doble proposta ortoèpica: la de l'IEC (PEOF) i la de l'AVL (DOPV), a banda d'altres obres divulgatives. A més d'unes etiquetes explicatives, l'usuari disposa de l'audició del mot en les cinc principals varietats del català. Les aportacions del DDCOR en relació amb les propostes oficials de la normativa fonètica representen un 15 % (27 etiquetes); en són una mostra la proposta d'admissió de la pronúncia unisil·làbica de *i* seguida de vocal en registres formals, la pronúncia amb [a] dels inicis *en-*, *em-*, *es-* en nord-occidental i valencià, o l'admissió de la pronúncia no local del vocalisme tònic de certs topònims adaptant-los a la pronúncia estàndard de cada varietat.¹⁶

2. ESTAT DE LA LLENGUA ACTUAL: ESTUDIS DE SOCIOFONÈTICA DES DE 1985 FINS AVUI

Tal com dèiem en començar, prescripció i descripció són dos aspectes complementaris. És per això que en aquest apartat presentem un estat de la qüestió sobre estudis variacionistes centrats en la producció de diversos fenòmens fonètics per part de catalanoparlants (no hem tingut en compte aspectes relacionats amb la percepció subjectiva dels parlants o les actituds lingüístiques; tampoc no figuren en aquesta llista els treballs de contingut fonètic sense una visió sociolingüística de la variació fonètica). Els estudis que presentem comprenen unes tres dècades, aproximadament. L'objectiu d'aquesta prospecció és descriure tendències generals en l'ús fonètic, social

14. Anteriorment, des del LATEL (Laboratori de Tecnologies Lingüístiques) de l'UIULA (Institut Universitari de Lingüística Aplicada), l'equip d'Yzaguirre ja havia treballat en altres projectes com: *Diagnòstic ortològic per ordinador* (DOPO) (2000-2001), Projecte Diagnòstic Ortològic per Ordinador (DOPO II), ambdós conjuntament amb Catalunya Ràdio, i *Servidor ortològic de la llengua catalana. Diccionari ortològic* (SOLC) (2006). Alhora, des de la xarxa XALOC (Xarxa d'Anàlisi de la Llengua Oral Catalana), presentada el 30 de novembre de 2011, s'han desenvolupat un parell de jornades (SIROCCO —Seminari d'Intercanvi de Recerques Ortològiques Catalanes sobre Corpus Orals— i Jornada de Recursos per a la Qualitat Oral) amb la intenció de crear un espai d'interlocució entre professionals diversos per debatre temes relacionats amb la llengua oral.

15. Des de la plataforma reSOLC es va crear el butlletí electrònic *La Veu de les Ones*, del qual s'han publicat tres números, el darrer correspon al setembre-desembre del 2012.

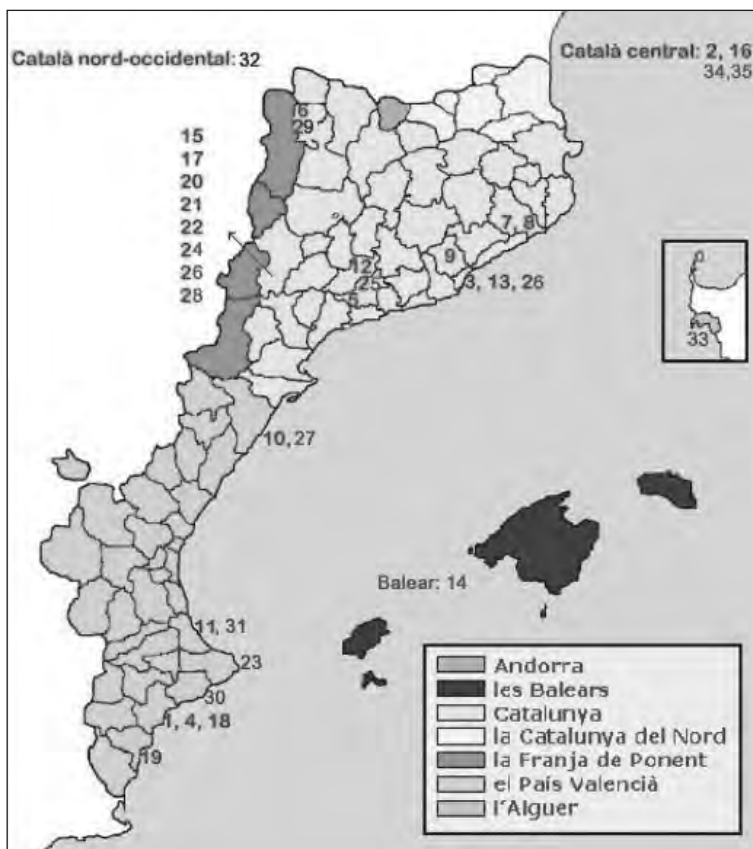
16. Agraïm a Mònica Montserrat i David Paloma, dos dels responsables del projecte, la concreció d'aquestes dades.

i dialectal del català, atès que entenem que una normativa s'ha de basar en els usos lingüístics per tal de garantir la màxima normalitat, realisme i difusió de la norma. Els treballs de sociofonètica que presentem són trenta-cinc i se centren en la variació social i funcional i en parlants que tenen el català com a L1. Inclouen, d'una banda, el català entès com un conjunt diasistemàtic de dialectes (català oriental, català nord-occidental), com un conjunt de parlars d'una comarca o d'una zona concreta (el Baix Vinalopó, les Pitiüses, la Franja), però, sobretot, el català parlat en poblacions concretes: Alacant, Alguaire, l'Alguer, Barberà del Vallès, Barcelona, Blanes, Benicarló, Càlig, el Pont de Suert, l'Espluga de Francolí, Lleida, Oliva, Petrer, Sunyer i Valls.

Tot seguit situem en un mapa dels Països Catalans els treballs que posteriorment glossem en una llista cronològica on es detalla l'autor, l'any de publicació del treball, la zona i els fenòmens estudiats. Al final, presentem unes tendències de caràcter general sobre la variació fonètica que es desprenen de les conclusions dels estudis.

FIGURA 1

Mapa dels estudis de sociofonètica del català (1985-avui)

FONT: Imatge extreta de <http://esadir.cat/toponims/paginaterritorisparlacatalana>; el contingut és d'elaboració pròpia.

- 1) Colomina (1985), Alacant: diftongació de [ɛ] en <ja>; *o* tònica > [ɔ]; *e* tònica > [ɛ]; caiguda de <d> intervocàlica.
- 2) Soler (1985), català central: grups consonàntics /bl/ i /gl/.
- 3) Mier (1986), Barcelona (barri de Gràcia): africació de fricatius postalveolars.
- 4) Montoya (1989), Alacant (Petrer): ensordiment d'africats.
- 5) Cabré (1989), Valls: /r/ final de mot.
- 6) Alturo i Turell (1990), el Pont de Suert: desafricació i sonorització de [tʃ] en formes lèxiques com *joc*.
- 7) Bernat (1991), Blanes: /r/ final > [rt].
- 8) Fernández (1993), Blanes: /r/ final > [rt].
- 9) Pons (1992), Vallès Occidental (Barberà del Vallès): pèrdua de iodització tradicional i apitxament.
- 10) Pradilla (1993 i 1995), Benicarló: africació de la fricativa sonora de mots com *roja*.
- 11) Escrivà (1993), Oliva: assimilació de <e> àtona final a [ɛ], [a] i [ɔ].
- 12) Plaza (1995), l'Espuga de Francolí: pèrdua de /i/ posttònica, amb una gran estigmatització, en favor de /e/.
- 13) Pla (1995), Barcelona: obertura de vocal neutra.
- 14) Montoya (1995), les Pitiüses: modificació de /ə/ en posició àtona, elisió de /d/ intervocàlica, elisió de /j/, /'ə/ > ['ɛ].
- 15) Solans (1996), Lleida: diversos fenòmens vocàlics: /al/ > [aw], /a#/ > [ɛ], #/a/ > [a], /e/ > [a], /e/ > [i], /'ɛ/ > [e], /o/ > [aw], /o/ > [u], segregació de iod davant /f/ i /z/, elisions, metàtesis, adaptacions fonètiques i consonàntiques: rotacisme, dissimilacions, pronunciació de /r/ final, africació de /f/ i /z/, geminacions, alternances [s] [z].
- 16) Carrera-Sabaté (1998), català oriental central: ensordiment de <gl> i <bl> i elisió de /r/ final.
- 17) Carrera-Sabaté (1999, 2001 i 2002a), Alguaire i Lleida: vocal pretònica inicial absoluta, no absoluta o medial ortografiada <e>; vocal pretònica inicial no absoluta o medial ortografiada <a>.
- 18) Montoya (2000), Alacant: vocal pretònica inicial absoluta ortografiada <e>, harmonies vocàliques, elisió de /r/ final, [ʎ] > [j].
- 19) Segura (2000 i 2003), Baix Vinalopó: grups inicials *en-*, *em-* i *es-*, harmonies vocàliques, manteniment-desaparició de les vocals obertes [ɛ ɔ], ieisme, palatalització de /s/ implosiva davant [k], /s/ en fonètica sintàctica, grup <ix>, betacisme, [dʒ], <-lt> final seguit de vocal, caiguda de /d/ intervocàlica, /b/ intervocàlica, /r/ final.
- 20) Carrera-Sabaté (2002b), Televisió de Lleida: [tʃ] > [f] en mots com *Conxita*, vocal pretònica <e> emesa [ɛ].
- 21) Carrera-Sabaté (2003), Alguaire: segregació de iod en fricatius postalveolars sords i sonors.
- 22) Carrera-Sabaté i Freixenet-Esteve (2003), Sunyer: [aw] > [o].
- 23) Beltran Calvo (2005 i 2011), Marina Alta (42 pobles): vocalisme tònic (/uj/ > [wi], /a/ > [ɛ], /a/ àtona > [e] i extensió a la posttònica, vacil·lacions entre [o] i [u]); vocalisme àton (/a/ > [e], /e/ > [a], afèresi de -a, vacil·lacions entre [o] i [u], [e]/[i]

i de *-a*); consonantisme (pèrdua de /w/ i /j/ intervocàlica, manteniment de /tʎ/ geminat, oclusiva conservada en *-nt*, *-lt*, distinció de /b/ i /v/, absència de iod davant /f/, palatalització de /s/ inicial, [ks]>[ts], [ps]>[ts], [pt]>[tt]).

24) Carrera-Sabaté (2005), Alguaire: variació del vocalisme àton en compostos.

25) Güell, Buldó, Pradilla, Saura, Verge (2006), Valls: fricativa labiodental /v/ com a [b β v].

26) Carrera-Sabaté, Fernández Planas i Pradilla Cardona (2007), Lleida i Barcelona: comparació de l'ensordiment de [d̥ʒ] intervocàlica.

27) Saura, Buldó, Güell, Pradilla, Verge (2008), Càlig: /a/ àtona com a [a] i [ε].

28) Carrera-Sabaté (2009), Lleida: [tʃ]>[ʃ] i [d̥ʒ].

29) Suïls, Ariño, Alturo, Turell (2010), el Pont de Suert: desafricació i sonorització de [tʃ] (a [ʒ]) en formes lèxiques com *joc*.

30) Beltran Calvo i Herrero Lloret (2011), Marina Baixa (22 pobles): /uj/>[wi], vacil·lacions entre [o] i [u], *es-*, *em-*, *en-*, *eix-* > *as-*, *am-*, *an-*, *aix-*, manteniment del timbre de *-a* al costat de l'harmonia vocàlica, predomini de [i] posttònica, tractament divers /tʎ/ geminat, distinció /b/ i /v/, oclusiva conservada en *-nt*, *-lt*.

31) Moratal (2011a i 2011b), Gandia: pèrdua de la distinció entre /k/ i /k̟/.

32) Valls (2013), català nord-occidental (inclosos els parlars de la Franja): desfonologització de /ε/ i /ɔ/ per anivellament a /e/ i /o/, apitxament, /k/ > /j/, despalatalització de /f/, augment de /r/ en seqüències d'infinitiu seguit de clític.

33) Cabrera i Callís (2013), l'Alguer: rotacisme.

Al marge d'aquests estudis variacionistes, hi ha altres treballs que analitzen els usos lingüístics en relació amb l'impacte de la normativa. Estan focalitzats en el català oriental central i observen el comportament lingüístic de professionals i estudiants dels mitjans de comunicació:

34) Montserrat (2000): <o> àtona, [o] i [ɔ], [e] en lloc de [ə], [ə] en lloc de [e] i [ε], [o-ɔ], [e-ε], [a] en lloc de [ə], ensordiment de [z] i [ʒ], [k] > [j], [k] > [l].

35) Paloma (2004): producció de grups consonàntics <tl>, <tll>, <dm>, <tm>, <tn>, <tb>, <bm>, <pm>, <bn> i <pn>.

A grans trets, els fenòmens analitzats des d'un punt de vista social permeten determinar diverses tendències que, d'una manera o altra, poden condicionar l'efecte de la implantació de la normativa i que per això cal tenir en compte:

1) Simplificació de produccions per relaxament: aquesta podria ser, per exemple, la tendència creixent al ieisme, en detriment de la lateral palatal, observada tant en català occidental com oriental, el betacisme en detriment de la pronunciació de la labiodental [v], l'apitxament en lloc de les distincions d'africades postalveolars sordes i sonores.

2) El reforçament d'articulacions per causes diverses, com podria ser l'alternança entre fricatiu i africat postalveolar o palatals en català oriental (Vallès Occidental) i en català occidental (Benicarló).

3) Modificació d'articulacions per efecte, sobretot, de la llengua escrita: en català nord-occidental, es pot parlar d'efecte de l'escrit sobre l'oralitat en casos com el canvi de vocals tradicionalment emeses [a] que solen pronunciar-se [e], la pèrdua del

diftong [aw] a favor de la vocal de l'escriptura [o] o l'estigmatització de la variant autòctona /i/ posttònica a l'Espluga de Francolí a favor de [ɛ].

4) Variació fonètica determinada per la velocitat d'elocució o per factors idiosincràtics i lèxics, com és el cas de l'ensordiment dels grups consonàntics <bl> i <gl> o l'elisió de /r/ en posició final de mot en català central i també en lleidatà.

5) També es poden detallar fenòmens que s'expliquen per la influència dels dialectes de més prestigi (en paraules de Valls (2013), per un procés d'advergència): aquest podria ser el cas de la despalatalització d'africats en lleidatà, que es dona en situacions marcades per la formalitat, prenent com a punt de referència el català oriental.

6) S'observa també en un cas que les formes autòctones tenen més pes que les normatives (el cas de l'apitxament al Pont de Suert *vs.* la desafricació i sonorització) quan els informants no tenen motivació social per adaptar-se a l'estàndard. Així doncs, la variació és, al capdavant, «el resultat de la percepció que la col·lectivitat pugui tenir dels fenòmens», en paraules de Suïls *et al.* (2010: 313).

7) Mirant les dades de manera global, s'observa molta variació interdialectal en les articulacions palatals, que són les menys estables; també el vocalisme àton presenta molta inestabilitat en el territori. De totes maneres, no hi ha estudis sobre processos de diftongació, segurament per la dificultat d'arribar a resultats concloents.

3. IMPACTE DE LA NORMATIVA FONÈTICA EN ALGUNS PARLANTS DE LLEIDA, BARCELONA I GIRONA. PROVA PILOT

L'observació i anàlisi de trenta-cinc estudis sobre la variació sociofonètica del català ens han permès esbossar una sèrie de tendències fòniques que s'observen en diverses parts del territori. Gairebé tots els fenòmens s'hi analitzen productivament i n'hi ha pocs que s'estudiïn des de l'òptica de la subjectivitat dels parlants i, encara menys, que tinguin presents les propostes de la normativa oral presa com a punt de referència.

Al marge d'aquestes constatacions, en diferents estudis sobre percepció s'ha observat que les informacions fonètica i sociodialectal dels enunciatos estan lligades, atès que la informació fonètica és emmagatzemada al cervell i també ho és la informació sociodialectal (vegeu Goldinger, 1997, Johnson, 1997, i Pierrehumbert, 2001 i 2002). En aquest sentit, l'observació de la percepció i la subjectivitat dels parlants sobre un determinat fenomen variable, juntament amb altres factors externs, permet obtenir una visió força completa de la variació lingüística dels parlants.

Tenint en compte, d'una banda, la mancança de treballs empírics en relació amb l'objectiu que ens ocupa i, d'una altra, els beneficis d'abordar la variació lingüística subjectivament, hem considerat oportú elaborar una prova pilot¹⁷ per tal de donar raó, a grans trets, de l'impacte de la norma en la producció i la percepció lingüístiques de parlants de procedència dialectal diferent.

17. Per a altres treballs elaborats amb un objectiu similar, vegeu Castellanos (2001).

3.1. Metodologia

3.1.1. Selecció dels informants

Per a les proves, que es van realitzar durant el segon semestre del curs 2012-2013, es van seleccionar informants que cursaven quatre tipus d'estudis universitaris diferents i de procedències dialectals diverses (vegeu la taula 1).

TAULA 1
Dades sobre els informants de la prova pilot

Girona - Postgrau en correcció lingüística (UG)	Barcelona - Grau en comunicació i indústries culturals (UB)	Lleida - Filologia catalana (LC)	Lleida - Filologia hispànica (LH)
12 informants	21 informants	9 informants	12 informants
Edat: entre 30 i 50 anys	Edat: entre 19 i 25 anys		
Catalanoparlants	Catalanoparlants	Catalanoparlants	Catalanoparlants i castellanoparlants

Aquesta tria respon a la voluntat d'observar el comportament i l'actitud cap a la variació fonètica d'estudiants de graus i postgraus que tenen una procedència dialectal i lingüística diferent. Es van enquestar tots els estudiants que seguien els cursos esmentats sense fer-ne cap tria prèviament. Som conscients que la mostra és esbiaixada, perquè no comprèn tot el territori de parla catalana ni aporta una representació uniforme d'enquestats en cada grup (per exemple, nombre, gènere, estatus social, etc.); tanmateix, malgrat les limitacions d'espai i de temps del nostre treball, creiem que els resultats són interessants com a prova pilot que caldrà ampliar en treballs posteriors.

3.1.2. Corpus i procediment d'enquesta

Els enquestats es van sotmetre a dos tipus de proves. En primer lloc, se'ls va demanar de llegir un text elaborat *ad hoc*, que s'enregistrava en el moment de la lectura. El text preveia la pronúncia de fenòmens fonètics diversos, objecte de la nostra anàlisi: grups consonàntics finals (<nc>, <mb>) i medials (<bl>, <bs>, <cc>, <tz>, <gz>, <ks>, <ct>), fricatiu alveolars sords i sonors (<ss>, <c>), fricatiu postalveolars amb segregació de iod o no (<ix>), laterals palatals (<ll>), laterals alveolars geminades (<ll>), consonants finals (<r>, <s>), diftongs (<Cia>, <Cio>, <qua>), grups vocàlics (<ea>, <ae>), vocals àtones sense canvi de timbre (vocal final, vocals de compostos, etc.) i vocals mitjanes obertes (<e>, <o>).

Al marge d'aquesta prova, com que les dades de la producció provenien d'un corpus escrit, la qual cosa en major o menor mesura condiona la parla, vam considerar imprescindible desenvolupar una anàlisi sobre la subjectivitat dels parlants per tal de

disposar de més dades sobre la valoració de diversos fenòmens fonètics relacionats amb la PEOF. A aquest efecte, en segon lloc, vam sotmetre els enquestats a una bateria de seixanta preguntes¹⁸ que havien de respondre segons si ells mateixos consideraven que es tractava d'un fenomen normatiu, no normatiu, no consignant o, simplement, si no en sabien res.¹⁹ Com que no tots els informants tenien coneixements de fonètica suficients per poder interpretar els fenòmens a partir d'una transcripció, vam optar per ortografiar-los (per exemple, «pronunciar *aseptar* és normatiu?»). Les preguntes es van dividir en dos grups segons l'adscripció dialectal dels parlants: quaranta preguntes comunes a tots els enquestats, deu destinades a parlants del bloc oriental i deu a parlants del bloc occidental.²⁰ Els fenòmens analitzats eren, fonamentalment, els mateixos que s'havien tractat en la lectura del text, per bé que se'n van afegir d'altres: elisions vocàliques (<*v(e)ritat*>), canvis de timbre vocàlic (<*suportar*>), epèntesis vocàliques (<*ideia*>, <*no us e la donaré*>) i consonàntiques (<*àpit*>).²¹

3.1.3. Anàlisi dels resultats

Tenint en compte que l'objectiu de la prova pilot és presentar unes primeres tendències generals, hem analitzat els resultats obtinguts mitjançant l'ús de l'estadística descriptiva i prescindint de variables socials. Els pilars sobre els quals bastim l'explicació són els resultats del qüestionari de l'anàlisi de les valoracions subjectives dels parlants a partir de fenòmens que han suscitat dubtes en relació amb la norma oral.²² Quant als resultats, hem dividit el comportament dels informants en quatre apartats: 1) consciència i/o assimilació de les propostes normatives, 2) manca de consciència del que diu la norma o rebuig implícit de la normativa, 3) dubtes al voltant de la normativa i 4) valoracions de la normativa.

18. L'ordre de les proves (primer la lectura i després el qüestionari) va ser estricta per tal de no condicionar la prova de producció lingüística a partir de les preguntes sobre els cinquanta fenòmens fonètics.

19. No vam concretar prèviament l'abast del terme *normativa* perquè volíem analitzar l'abast del terme. Segurament, aquesta decisió va generar algun dubte a alguns dels enquestats.

20. Així doncs, els enquestats van respondre un total de cinquanta preguntes: els del bloc occidental tenien deu qüestions pròpies del seu dialecte (exemple: *cunya-cuina*) i els de l'oriental també (exemple: *dugues-dues*).

21. Tant la tria d'aquests fenòmens com els de la prova de producció tenen a veure amb el fet que es tracta de pronúncies que sovint generen dubtes i/o incorreccions, la qual cosa hem pogut constatar tant a partir de l'experiència docent com de la nostra recerca feta en l'àmbit de la fonètica. Tanmateix, són fàcilment constatables també fixant-se en la manera d'expressar-se d'una bona part dels catalanoparlants.

22. En alguns casos, les dades obtingudes en el qüestionari de valoració es contrasten amb els resultats de la lectura a què es van sotmetre els mateixos informants. Els resultats de la lectura han permès observar com es resolen determinats fenòmens fonètics, amb el benentès que, en alguns casos, hi ha biaixos —causats per la pròpia naturalesa de la lectura— que contrasten amb els resultats que podrien desprendre's d'una prospecció en la llengua col·loquial.

3.1.3.1. CONSCIÈNCIA I/O ASSIMILACIÓ DE LES PROPOSTES NORMATIVES

El fet d'acceptar o rebutjar en percentatges alts algunes de les pronúncies plantejades, segons el que estableix la normativa fonètica actual, creiem que pot analitzar-se com una mostra de la consciència que hom té d'aquestes propostes normatives —tenint en compte el tipus d'informants— o, si més no, que l'ús lingüístic en àmbits formals i les directrius prescriptives no van per camins diferents. En definitiva, que es tracta de «normes» que, de forma més o menys implícita, els informants enquestats han assimilats. Això és el que es pot comprovar en els percentatges obtinguts en mots que representen fenòmens fonètics rebutjats com ara: pronúncies ensordides de sibilant alveolar (*enfon[s]ar*, *[s]ero*, *le[s]oques* —'les oques'—), pronúncia sonoritzada de *x* en posició medial intervocàlica (*sinta[gz]i*), pronúncies epentètiques vocàliques (*no us e la donaré*), pronúncia aproximant del lateral palatal (*[j]apis*), simplificació de grups consonàntics (*a[s]eptar*, *o[s]tacle*), reducció de diftongs (*[ka]si*, *ai[ɣ]a*), substitució d'un so lateral alveolar inicial per un de lateral palatal (*[ʎ]ògic*), inserció de sons vocàlics (*[a]nou*, *text[e]*, *ide[j]a*), substitució d'oclusius (*sa[t]s*), manca de sensibilització (*ce[n]anys*), tancaments vocàlics (*[i]stiu*), reducció a [u] en mots compostos (*p[u]rtaveu*)²³ en informants orientals o inserció de [j] davant fricatiu prepalatal en informants nord-occidentals (*pase[j]a*).

La majoria d'aquests resultats quedarien ratificats amb els obtinguts en la prova de lectura, encara que en alguns casos els percentatges es veuen modificats quan la L1 dels informants és el castellà. Així, cap al 75 % dels lectors produeixen el so lateral palatal (*llegir*, *llegeixo*, *ells*, *llibres*) i no l'aproximant, que per contra és el general en els informants castellanoparlants. El mateix passa amb la pronunciació del so sibilant alveolar (*meus autors*), que la majoria d'aquests informants ensordeixen, a diferència de la resta, que fan l'enllaç sonor. No s'observen diferències significatives, però, a l'hora de pronunciar un mot com *quasi*, en què gairebé tots els informants pronuncien el diftong corresponent.

Pel que fa a la pronúncia de grups consonàntics, els resultats de la valoració subjectiva divergeixen una mica dels obtinguts en la lectura, cosa que demostra que els components productiu i perceptiu de la llengua no són simètrics. Probablement una de les causes que justificaria aquestes divergències és la velocitat d'elocució que es dona en la lectura. En el cas de *acceptació* la pronúncia de [ks] és majoritària (90 %) en els informants orientals mentre que en els nord-occidentals la simplificació a [s] se situa al voltant del 50 %; la lectura de *obstacle* iguala més els percentatges de la pronúncia [ps] (informants orientals: 100 %; nord-occidentals: 90 %).

23. En la lectura de mots amb doble accent (*àvidament*, *sistemàticament*, *lentament*, *contraportada*), en els informants orientals s'ha constatat en un 90-100 % la pronúncia sense reducció vocàlica del primer element tònic.

3.1.3.2. MANCA DE CONSCIÈNCIA DEL QUE DIU LA NORMA I/O REBUIG IMPLÍCIT DE LA NORMATIVA

En un sentit contrari a l'anterior apartat es fa difícil poder afirmar amb rotunditat si alguns dels resultats obtinguts cal interpretar-los com una manca de consciència del que estableix la normativa en relació amb certs fenòmens fonètics o bé si, en realitat, es produeix un rebuig implícit d'aquesta normativa. Efectivament, aquest és el cas de les pronúncies sordes dels grups *pl* (*poble*) i *gl* (*segle*) o de la no sensibilització de *amb amics*, que, en un 50-65 %, els col·lectius enquestats consideren que són normatives. En la prova de lectura, en canvi, l'ensordiment d'oclusiva (*irresistible*) es va produir en percentatges només d'un 10 %, i sobretot en els informants nord-occidentals. Pel que fa a la sensibilització de *amb* no es va produir en cap cas, ja que tots van llegir [am].

De vegades el que s'observa és que els percentatges més alts d'acceptació corresponen a les pronúncies «no normatives». Això és el que constatem en la pronúncia de *setmana*, en què la seqüència assimilada [mm] ha estat considerada en una mitjana del 80 % com a pronúncia no normativa en tres dels grups enquestats; en el grup d'alumnes de la UG els resultats s'equilibren entre els que consideren l'assimilació com a pronúncia normativa (36 %) i els que no (43 %), tot i que el percentatge de dubte (resposta «no ho sé») s'atansa al 22 %. Aquesta tendència és encara més evident en la pronúncia de *psicologia* amb [s] inicial en lloc de [ps], que és el que recomana la normativa. En aquest cas els percentatges d'acceptació de la pronúncia sibilant se situen també entre el 70 % i el 90 %. Un exemple semblant ens l'ofereix l'anàlisi de la pronúncia de *ràdio*, amb uns percentatges d'acceptació de la pronúncia bisíl·laba que van del 57 % al 78 %, i on el percentatge del dubte en el grup amb major formació lingüística se situa en el 71,42 %. Considerem, doncs, que en aquest cas —la pronúncia unisíl·làbica de *i* seguida de vocal és admissible en l'àmbit general però només en registres informals segons la PEOF de l'IEC— disposem d'una evidència que la proposta normativa no ha estat prou assimilada o no ho ha estat de forma satisfactòria. De fet, les dades de la prova de lectura anirien en aquesta direcció, ja que tots els informants van pronunciar els mots corresponents (*admiració, història, adhesió*) amb diftong.

En alguns casos el que s'observa amb la resposta dels informants és el que podríem qualificar de menys permisible —o simplement manca de consciència del que estableix la normativa— a l'hora de valorar pronúncies que la normativa accepta sense matisos. En trobem un exemple en la distinció morfofonològica de *turiste* que els informants nord-occidentals, en prop del 67 %, consideren una forma no normativa, contràriament al que s'esdevé.

3.1.3.3. DUBTES AL VOLTANT DE LA NORMATIVA

L'obtenció de resultats molts equilibrats en relació amb l'acceptació o el rebuig d'un fenomen creiem que en general es podria interpretar com una mostra de dubte o desorientació de les propostes normatives. En aquest apartat podríem incloure la pronúncia de *col·legi* amb un lateral no allargat (no «geminat»). En els grups enquestats

els percentatges que titllen aquesta pronúncia de no normativa se situen entre el 44 % i el 58 %. Val a dir que en dos dels grups (UB i UG) els percentatges dels que han escollit l'opció «no ho sé» se situen en el 14 % i el 43 %, respectivament. En la prova de lectura, en percentatges molt alts, els informants no allarguen el lateral.

Força equilibrats també es mostren els percentatges de la pronúncia de *període* amb tres síl·labes (és normativa: UB, 48 %; LC, 56 %, i LH, 50 %), que contrasten amb el rebuig d'aquesta pronúncia per part dels alumnes de la UG (no és normativa: 64 %), tot i que un 22 % expressen el seu dubte. Una «desorientació» similar s'observa en la pronúncia de *p(r)endre*, en què l'acceptació d'aquesta pronúncia, amb elisió de *r*, va d'una forquilla del 40 % al 70 %.

És interessant constatar també que alguns dels resultats obtinguts, més enllà d'un equilibri d'aquests, pensem que són una mostra prou evident de tendències d'ús lingüístic i potser del que s'albira com a canvis fonètics en curs. Això, si més no, és el que podria explicar que les pronúncies del sibilant sonor de *pressió* <presió> i *expressar* <expresar> mantinguin percentatges tan propers en tres dels grups enquestats: UB: normatiu 48 %, no normatiu 43 %; LC: normatiu 44 %, no normatiu 44 %; LH: normatiu 41 %, no normatiu 50 %. Només el grup de la UG considera, en un 64 %, que es tracta de pronúncies no normatives. Aquest equilibri possiblement també explicaria el que vam constatar en la prova de lectura: els informants de la UG i els de LH són més fidels a l'escrit (*pressió*) i pronuncien [s], mentre que els altres dos pronuncien [z] en un 60 % (UB) i un 77 % (LC).

Quant a la possibilitat d'expressar directament el dubte per part dels enquestats —opció «no ho sé»— a l'hora de considerar si una pronúncia es considera normativa o no, la primera observació que cal fer és que els percentatges més alts de selecció d'aquesta opció s'han recollit en el grup d'alumnes del postgrau de correcció (UG). Possiblement el fet de tenir més consciència lingüística provoca que hom dubti davant de formes sobre les quals no té clar o no recorda en quins termes s'expressa la normativa oficial. Aquest tipus d'alumnat, en principi, es deixa guiar menys per l'experiència pròpia d'usuaris de la llengua. Així els percentatges més alts recollits en relació amb l'opció «no ho sé» corresponen a la pronúncia de: *ràdio* amb dues síl·labes (UG: prop del 72 %), *preestablir* amb dues vocals neutres (UG: 57 %), *àpit* (UB: prop del 48 %), *hora* amb *o* tancada (UG: prop del 43 %) —segurament en aquest cas és significatiu que es tracti d'informants gironines—, *collegi* amb *l* (UG: prop del 43 %) i *efe* amb -[e] (UG: prop del 43 %). Si ens fixem en les respostes globals, aquells mots en què tots els grups han evidenciat dubtes són: *àpit* i *io/ia*, pronunciat amb aproximant inicial.

3.1.3.4. VALORACIONS DE LA NORMATIVA

En algunes de les preguntes del qüestionari que vam plantejar als informants apareixen fenòmens sobre els quals l'autoritat no s'ha pronunciat o definit de forma clara, sobretot a la PEOF. Concretament ens referim a casos com els de: pronunciar amb *r* final *ascensor*, *hora* amb *o* tancada, *mel* amb *e* tancada, *efe* i *RENFE* (amb *e* final).

Val a dir, tanmateix, que els informants en la majoria de casos no s'han decantat per l'opció de resposta «no hi ha res escrit sobre el tema», sinó que en certa mesura han aplicat el que podríem anomenar una mena d'autovaloració o interpretació particular d'una normativa no escrita o poc clarificadora en relació amb els fenòmens esmentats. Només han utilitzat l'opció esmentada els alumnes de la UG i de la LH en el cas de *hora* —en percentatges d'un 7 % i un 8%, respectivament— i els de la UG en el cas de *mel* (7 %) i de *RENFE* (14 %).

Curiosament hem obtingut alguna resposta utilitzant l'opció «no hi ha res escrit sobre el tema» en relació amb algun fenomen en què la normativa és molt clara. Es tracta de fenòmens com la pronúncia de *metge* amb africacat sord (UG i LH i en percentatges similars del 7-8 %), *examen* amb la seqüència consonàntica sorda [ks] (UG: 7 %), *Tibet* pronunciada plana (UG: 7 %), *anou* (LH: 8 %), *xocolata* amb pronúncia africada inicial (UG: 7 %). En qualsevol cas, les dades percentuals ens fan pensar que aquests resultats són poc significatius.

Quant als resultats obtinguts en els mots que hem esmentat al principi, en el cas de *ascensor* la majoria d'informants s'han decantat per considerar l'acceptació de la pronúncia amb *r* (matisant, tanmateix, que era normativa per als valencians). En la prova de lectura, però, la pronúncia de *pudor* en uns percentatges que van del 75 % al 100 % s'ha resolt sense pronunciar el ròtic, a excepció dels informants gironins en què aquesta pronúncia baixa fins a un 53 %. En el cas de *hora*, en canvi, les respostes han estat molt diverses i creiem que s'expliquen sens dubte per la procedència dialectal dels informants o per l'ús majoritari del català o el castellà com a llengua d'ús habitual (*o* tancada és normativa per als informants de la UG i de LH). Novament en ambdós casos probablement a les valoracions de tipus productiu s'hi haurien de sumar les interpretacions perceptives d'aquests informants.²⁴ En el cas de les valoracions de la pronúncia amb *e* tancada de *mel* la majoria dels grups consideren que és una forma no normativa (UB: 86 %, LH: 75 %, UG: 57 % i LC: 44 %).

En relació amb les pronúncies de *efe* els resultats analitzats globalment són força dispersos, tot i que encaixarien amb els trets dialectals propis de les varietats que representen. En qualsevol cas potser destacaríem que una part dels informants orientals la consideren no normativa en un 76 %, mentre que la tendència es capgira en una part dels informants nord-occidentals que la consideren normativa en un 67 %. Pel que fa al grup de la UG, s'equilibren els percentatges de les informants que consideren que és una pronúncia no normativa (43 %) i les que expressen el seu dubte («no ho sé»: 43 %). El mateix passa amb els informants de LH: 42 % creuen que és normativa i justament un altre 42 % creuen que no ho és. En el cas de *RENFE* (pronunciada amb *e* final), que només es va demanar als informants orientals, també els resultats són poc convergents (UB en un 76 % considera que és una pronúncia normativa i UG en un 64 % considera que no ho és). Els dubtes en ambdós casos arriben al 14 % i el 21 %, respectivament.

24. Efectivament, pel que fa a la lectura de *trobo*, en què hi ha implicada la pronúncia d'una *o* tònica, en els informants de la LH s'han obtingut percentatges al 50 % de la pronúncia de *o* oberta i tancada.

4. DISCUSSIÓ I CONCLUSIONS

És sabut que el sistema fonètic d'una llengua es fonamenta en els components productiu i perceptiu dels parlants, els quals estan directament interconnectats. Aquesta interconnexió, tanmateix, es veu modelada per factors comunicatius i socials, atès que els parlants d'una comunitat de parla comparteixen una norma lingüística que exerceix influència sobre els models fonètics i cognitius de la pròpia varietat lingüística (vegeu Hume i Johnson, 2001).

A l'hora d'estudiar la variació d'una llengua, un dels aspectes més importants és analitzar com aquesta variació està connectada a les estructures socials, i és justament el concepte de *significació social* el que permet entendre la flexibilitat de la llengua. A més a més, el coneixement de les creences i de les expectatives dels oients permet també als parlants construir i modificar la pròpia llengua per tal d'aconseguir els propis objectius amb la màxima eficàcia.

Després d'analitzar més d'una trentena d'aportacions sociofonètiques i d'haver observat els comportaments productius i perceptius d'una cinquantena de catalanoparlants, creiem que la normativa de la llengua catalana ha d'apostar per integrar la variació fonètica, així com la variabilitat dialectal. A parer nostre, aquest és el camí que afavoreix l'acceptació social de la normativa fonètica i, en conseqüència, que resulta útil per als parlants de tot el territori.

Entenem la complexitat que representa establir els límits d'allò que fonèticament es considera normatiu per la pròpia naturalesa del component oral de la llengua. Tanmateix, correspon a l'autoritat lingüística orientar els usuaris i els professionals de la llengua en aquesta tasca. En aquest sentit, considerem que caldria tenir en compte els aspectes següents:

a) L'existència d'una gestió normativa no unificada (marcs institucionals diferents o coexistència de materials normatius de referència) crea sovint divergències, que afecten sobretot els criteris de selecció de formes, i que s'haurien de neutralitzar sobretot per no desorientar l'usuari. El component fonètic se'n ressent de forma evident.

b) Els criteris establerts per l'autoritat són, en alguns casos, poc informatius i poc funcionals, per exemple, quan se'ns remet a usos informals —en relació només amb alguns fenòmens fonètics—; a més, la terminologia emprada crea sovint ambigüitats interpretatives.

c) L'establiment de la normativa fonètica no pot perdre de vista els condicionants idiosincràtics de l'expressió oral que els parlants posem en pràctica de forma inconscient. Així, fenòmens com els relaxaments articulatoris o les simplificacions articulatòries són absolutament naturals (pronúncia diftongada de *-ió/-ia*, no allargament de *ll*, etc.). Caldria plantejar-se, doncs, si en tots els casos té sentit condemnar-los o, dit altrament, sotmetre la normativa a un patró de locució que s'allunya de la normalitat.

d) Tot mantenint el caràcter composicional de la normativa, creiem que s'haurien d'ampliar i revisar alguns aspectes de la variació fonètica dialectal, no prou reconeguts encara.

e) L'existència d'un entorn comunicatiu globalitzat i mediatitzat ha generat unes necessitats ortològiques que l'autoritat hauria de poder resoldre (noms propis forans, neologia, sigles, terminologia especialitzada, etc.).

f) És imprescindible una major difusió de les propostes normatives en llengua oral. Per tant, cal potenciar la col·laboració entre tots els agents implicats en l'estandardització de la nostra llengua. Si bé en alguns casos (mitjans de comunicació oral) s'han produït algunes iniciatives conjuntes, en d'altres (àmbit docent, per exemple) aquesta col·laboració és pràcticament nul·la.

En conclusió, considerem que, transcorregudes ja més de dues dècades de la primera proposta normativa relativa al component fonètic de la llengua oral, és l'hora d'endegar-ne una revisió profunda. A parer nostre, la tasca de l'autoritat lingüística avui consisteix principalment a: promoure una reflexió teòrica a l'entorn del component oral, avaluar la feina feta des de diferents àmbits i planificar una recerca empírica de forma sistematitzada que permeti obtenir dades productives i subjectives per, entre d'altres raons, poder avaluar la implantació de la normativa. L'objectiu principal de l'IEC creiem que hauria de ser l'establiment d'unes bases ortoèpiques sòlides, perquè altra cosa és fer la descripció de les realitzacions articulatòries dels sons, proposar orientacions per a la bona pronúncia o presentar una aproximació dels trets de l'estàndard oral.